

Gender audit is a means of ensuring women's social rights in state organizations

Dildora ANVAROVA¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2023

Received in revised form

15 September 2023

Accepted 25 September 2023

Available online

15 October 2023

Keywords:

women's labor rights,
gender equality,
personnel audit,
social audit,
gender audit,
evaluation,
public control,
legal guarantees,
equality

ABSTRACT

The article substantiates scientifically the need to conduct a gender audit in the activities of state bodies and organizations, including the implementation of personnel policy, by assessing the provision of women's labor rights on the basis of gender equality within the framework of public control and analyzes the constitutional experience of foreign countries in this regard.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss8/S-pp162-166>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Гендер аудит – давлат ташкилотларида хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини таъминлаш воситаси

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

хотин-қизлар меҳнат
ҳуқуқлари,
гендер тенглик,
HR-аудит,
ижтимоий аудит,
гендер аудит,
баҳолаш,
жамоатчилик назорати,
ҳуқуқий кафолат,
тенглик

Мақолада давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятида, шу жумладан, кадрлар сиёсатини олиб боришда хотин-қизлар меҳнат ҳуқуқларининг гендер тенглик асосида таъминланишини жамоатчилик назорати доирасида баҳолаш орқали гендер аудит ўтказиш зарурати илмий асосланган ҳамда хорижий мамлакатларнинг бу борадаги конституционализм тажрибаси таҳлил қилинади.

¹ Teacher, Tashkent State University of Law. E-mail: hsti.anvarova@gmail.com

Гендерный аудит – средство обеспечения социальных прав женщин в государственных организациях

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

трудовые права женщин,
гендерное равенство,
кадровый аудит,
социальный аудит,
гендерный аудит,
оценка,
общественный контроль,
правовые гарантии,
равенство

В статье обосновывается необходимость проведения гендерного аудита путем оценки обеспечения трудовых прав женщин на основе гендерного равенства в рамках общественного контроля в деятельности государственных органов и организаций, в том числе реализации кадровой политики. научно обоснованы и анализируется опыт конституционализма зарубежных стран в этом отношении.

Дунёда хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллашуви, уларнинг эркаклар билан тенг ҳуқуқчилиги бир қатор мамлакатлар конституцияларида, миллий қонунчилигида ҳам акс эта бошлади. Шунингдек, гендер аудит ўша даврларда юзага келган ижтимоий аудитнинг муҳим тармоғи сифатида ривожланди.

Ижтимоий аудитга эҳтиёж сифатида ижтимоий муносабатларнинг глобаллашув жараёнини алоҳида таъкидлаш керак. Хусусан, XX асрда меҳнат миграциясининг кучайиши, бошқа томондан, трансмиллий корпорациялар (ТМК) фаолияти - замонавий глобаллашувнинг ўзига хос хусусиятларидан бири - антиглобалистларнинг оммавий ташкилотлари сафларида норозилик келтириб чиқарди. Дунёнинг кўплаб мамлакатларида ўзларининг юзлаб филиаллари ва шўъба корхоналари жойлашган ТМКлар корхоналар фаолиятида ижтимоий ва ахлоқий меъёрларга риоя қилмайди ва натижада инсон ҳуқуқлари бузилади. Хусусан, аксарият ТМКларнинг филиаллари фаолиятида нисбатан арзон бўлган болалар ва мажбурий меҳнатидан фойдаланилади, хотин-қизлар меҳнати камситилади, паст иш ҳақи белгиланади, меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик стандартларига риоя қилинмайди. Бундай муаммолар корхона фаолиятида **ижтимоий аудит** ўтказиш заруриятини юзага келтирди.

“Ижтимоий аудит” тушунчаси биринчи марта 1940-йилларда Стенфорд бизнес мактабининг иқтисод профессори Теодор Ж. Крепс томонидан ишлатилган. Ижтимоий аудит концепциясини шакллантиришда “Social Responsibility Audit: A Management Tool for Survival” асари муалифи John William Humble тадқиқотининг аҳамияти каттадир. Хусусан, Humble тадқиқотида аудиторга ташкилот учун инсон омилининг аҳамиятини баҳолашга имкон берадиган аргументлар таклиф қилинган.

Кейинчалик “ижтимоий аудит” тушунчасининг моҳияти гендер аудит, HR-аудит каби баҳолаш турлари билан мукамаллашди. Мазкур тушунчалар назариялардан норматив қонунларга кўчди. Яъни ташкилотларда ижтимоий аудит ўтказиб, ҳисоботлар тақдим қилиш мажбурияти қонунлар билан тартибга солина бошланди. Жумладан, Францияда 1977 йилда ижтимоий аудит тўғрисида қонун қабул қилинди. Қонунда ижтимоий аудит субъектлари, объектлари, ўтказиш тартиби, аудит ўтказиш натижалари бўйича ҳисобот тақдим этиш тартиби белгиланди.

Германияда бу даврда ижтимоий аудитнинг аналоги Sozialbericht шаклланди. АҚШда Иқтисодий устуворликлар бўйича кенгаш (the Council on economic priorities, CEP) компанияларнинг меҳнат жамоасини ижтимоий ҳолати ва атроф-муҳитга муносабатига оид кўрсаткичларига оид ҳисоботлари бўйича ижтимоий рейтингини шакллантиришни бошлади. Натижада 1972-1977 йилларда кўплаб Америка корпорациялари ташкилотнинг ижтимоий ҳисоботларини чиқардилар. Мазкур ижтимоий ҳисоботларда ишчи хотин-қизларни қайта касбий тайёрлаш ва малакаларининг оширилиши, улар учун муносиб меҳнат шароитлари яратилганлиги, бир хил меҳнатга тенг ҳақ тўлаш, корхона ахлоқ қоидаларига риоя этилиши, ижтимоий кафолатларнинг баҳоланиш натижалари келтирилган.

Ижтимоий аудитнинг ҳуқуқий асосларининг шаклланиши кейинги даврларда анча ривожланди. Хусусан, Буюк Британияда (“The King Report on Corporate Governance”), Данияда 1995 йилда (“Green Act”), 2001 йилда Европа комиссияси томонидан қабул қилинган “Корпоратив ижтимоий жавобгарлик тўғрисида Яшил китоб”да ижтимоий аудитнинг қонуний асослари яратилди. Бугунги кунда ҳам хорижий давлатларда гендер аудит, HR-аудит ижтимоий аудитнинг бир кўриниши сифатида қўлланилмоқда.

Л.П.Домрачеванинг фикрича, HR-аудит – бу ходимларни бошқариш самарадорлигини комплекс баҳолаш бўлиб, бунда бошқарувнинг ташкилот стратегияси билан мувофиқлиги ўрганилади. Гендер аудит HR-аудит таркибида ўтказилиши керак бўлган баҳолаш бўлиб, бунда жинслар тенглигининг компания бошқарувига таъсири аниқланади .

Бу борада Л.П.Домрачеванинг фикри бироз мавҳум бўлиб, фикримизча **HR-аудит** ўтказишдан мақсад нафақат самарадорлик, балки ташкилот бошқарувида юзага келган камчиликлар, меҳнат низолари, коррупция хавфи, манфаатлар тўқнашуви каби муаммоларни аниқлашдир.

Шунингдек бизнингча «гендер аудит» муайян ташкилот бошқарувида, жамоанинг меҳнат фаолиятида тенг ҳуқуқлилик тамойилининг амал қилиши, хотин-қиз ходимларни яширин камситилиш даражаси, аёл ходимларнинг қўнимсизлиги, бир хил меҳнат учун ҳақ тўлаш миқдори, корхона одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этилиши, ижтимоий кафолатларнинг таъминланишини баҳолашдир.

Гендер аудит муайян методология асосида ўтказилади. Мазкур методология фокус гуруҳларда сўровнома ўтказиш, тест, рағбатлантиришлар ҳисоботи таҳлили, кадрлар қўнимсизлиги таҳлили каби методлардан иборат. Шу ўринда гендер аудит касаба уюшмаси қўмитаси томонидан фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорликда ўтказилса, мақсадга мувофиқ бўлади. Ваҳоланки, давлат ва хусусий сектордаги корхоналар меҳнат жамоасининг асосий қисми касаба уюшмаси қўмитаси аъзолари ҳисобланади.

Бизнингча, мамлакатимизда давлат ва хусусий сектордаги ташкилот ва корхоналарда касаба уюшма қўмитаси томонидан гендер аудит ўтказишнинг жорий этилиши хотин-қизлар меҳнат ҳуқуқларини камситилишини бартараф этиб, уларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминланишига эришилади. Биз тарафимиздан берилаётган мазкур таклиф жамоатчилик фикри билан ҳамоҳанглигини англатди. Хусусан, хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқлари таъминланишидаги муаммоларни

аниқлаш учун маҳаллаларда ўтказилган сўровнома натижаларига кўра, давлат ва хусусий сектордаги корхона ва ташкилотларга иш қабул қилиш жараёнида, меҳнат фаолиятида дискриминация ҳолатларининг мавжудлиги, уларнинг турмушга чиқиш режалари сўралиши, оилавий шароити, фарзанд кўриш бўйича режалари, ҳомиладорлиги юзасидан саволлар берилиши, шунингдек, бир лавозимга эркак номзод билан муқобил бўлганда эркак номзодга устуворлик берилиши, рағбатлантиришларга лойиқ кўрилмаганликлари каби муаммоларнинг мавжудлиги соҳада гендер аудит ўтказишни жорий этиш ва бу механизмнинг амалиётда самарали ишлашни жамоатчилик томонидан назорат қилиб туриш таклиф этилади.

Шу ўринда мамлакатимиздаги фуқаролик жамияти институтлари орасида энг оммавий жамоат бирлашмаси ҳисобланган касаба уюшмалари фаолиятига тўхталамиз. Хусусан, касаба уюшмалари хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган муайян ишларни амалга оширмоқдалар. Бироқ улар ўз имкониятларидан унумли фойдаланмаяптилар. Ўзларига юклатилган вазифаларни қониқарсиз бажармоқдалар. Бу ҳақда Ўзбекистон Касаба уюшмалари федерацияси кенгаши қурултойида ҳам қайд этиб ўтилган. Хусусан, хусусий сектордаги корхоналарда касаба уюшмалари фаолияти деярли йўлга қўйилмаган ёки уларнинг роли аҳамиятсиз. Корхоналарда хотин-қизлар меҳнат ҳуқуқларининг бузилиши, меҳнат муҳофазаси қоидаларига риоя этмаслик, уларни иш берувчилар томонидан камситилиши каби ҳолатлар аниқланган. Бундай фактларга касаба уюшмалари томонидан баҳо берилганлиги, қонунбузар мансабдор шахсларга нисбатан тегишли чоралар кўрилиши қатъий талаб қилиб чиқилган ҳоллар кам учрайди. Шу ўринда касаба кўмитаси уюшмаларининг ташкилотларда меҳнат қилаётган хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини ҳимоя қилишини ривожлантириш ҳамда уларнинг бу борадаги имкониятларидан самарали фойдаланиш мақсадида хорижий мамлакатлар тажрибасига мурожаат қиламиз. Хусусан, **Францияда** ишловчи хотин-қизлар меҳнат ҳуқуқларини дискриминациядан ҳимоялаш мақсадида касаба уюшмаси кўмиталари томонидан бошқа нодавлат ташкилотлари билан ҳамкорликда 25-30 кишилик ташкилотлардаги HR-бошқарувдаги гендер сиёсатига риоя этилишининг гендер аудити ҳар чоракда ўтказиб борилади. Аудит натижалари ташкилот сайтида эълон қилиниши ҳам жорий этилган. Мазкур ҳуқуқий механизмнинг амалиётда ишлаши Францияда ўзининг ижобий тажрибасига эга ҳисобланади.

Демак мамлакатимизда ҳам **касаба уюшмаси кўмиталари томонидан фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорликда ташкилотларда гендер аудит ўтказиб борилишини жорий этилиши** келгусида хотин-қизлар меҳнат ҳуқуқларини камситишлардан ҳимоя қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Law of the Republic of Uzbekistan "On Protection of Reproductive Health of Citizens" // National base of legal documents: No. 03/19/528/2741;
2. Anvarova D.A. // Ensuring Women's Social Rights is a Factor in Poverty Reduction // Middle European Scientific Bulletin 18, 30-32

3. Анварова, Д. (2023). Гендер аудит-хотин-қизларни тенг ҳуқуқ ва имкониятлар билан таъминлаш воситаси. *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*, 2(8), 32-34.

4. Анварова Д. А. Хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини таъминлашнинг ташкилий ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш // *Siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*. – 2023. – т. 2. – №. 2. – с. 17-24.

5. Анварова, Д. (2021). Сравнительно-правовой анализ борьбы с фейковыми новостями. Правовые вопросы противодействия мошенничеству и киберпреступлений, 1(1), 51-53.

6. Анварова, Д. (2018). Анализ национальной и международной правовой базы по охране материнства в Узбекистане. Обзор законодательства Узбекистана, (2), 89–92.

7. Anvarova, D. A. (2022). Issues of implementation of international legal standards related to the provision of women's social rights in Uzbekistan. *Pedagogical sciences and teaching methods*, 2(17), 67-69.

8. Анварова, Д. А. (2022). Ўзбекистонда хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини таъминлашнинг конституциявий-ҳуқуқий таҳлили. *SIYOSATSHUNOSLIK, HUQUQ VA XALQARO MUNOSABATLAR JURNALI*, 1(7), 176-182.